

POJMOVNIK

suočavanja s prošlošću

Izdavač:

Inicijativa mladih za ljudska prava Hrvatska
Garićgradska ulica 7a
10000 Zagreb
www.yihr.hr

Za izdavača:

Morana Starčević

Grafičko uređenje:

Maja Mikša

Autorice:

Margareta Blažević
Eve Jones
Senna Šimek

Uredništvo:

Senna Šimek,
Margareta Blažević

Godina izdanja:

2024.

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

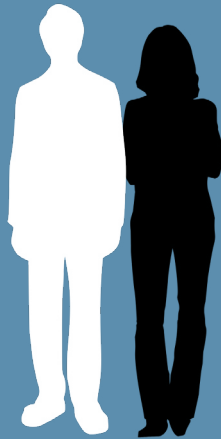
Sufinancira
Europska unija

Financirano sredstvima Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja su stavovi i mišljenja autora i ne moraju se podudarati sa stavovima i mišljenjima Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA nemoguće smatrati odgovornim za njih. Program Impact4Values sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske.

POJMOVNIK

suočavanja s prošlošću

20 pojmova o tranzicijskoj pravdi

Draga čitateljice, dragi čitatelju,

nastanak [Pojmovnika](#) suočavanja s prošlošću potaknut je prepoznatom potrebom da se temeljni pojmovi koje vežemo za tranzicijsku pravdu prikupe i predstave na razumljiv način na jednom mjestu. Pojmovi koje možeš pronaći na idućim stranicama neizostavan su vokabular društveno-političkog života, posebice u zemljama nastalim raspadom Jugoslavije te zauzimaju važno mjesto u razumijevanju kompleksnog i važnog procesa suočavanja s prošlošću.

Ako te zanima razlika između retributivne i restorativne pravde ili ako želiš saznati više o ulozi Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, ovaj [Pojmovnik](#) je za tebe! Istovremeno, ako želiš osvježiti svoje znanje o tim i drugim pojmovima ili ih ukratko predstaviti drugima - na pravom si mjestu. Vodile smo se željom da ovaj [Pojmovnik](#) bude koristan onima koji su tek uronili u kompleksan svijet suočavanja s prošlošću, ali i da služi onima iskusnima kao podsjetnik.

Ovim [Pojmovnikom](#) također želimo potaknuti i inspirirati na dodatno istraživanje ove višeslojne i zanimljive teme, ali i motivirati na kritičko promišljanje o događajima iz prošlosti te uspostavu dijaloga - kako o samoj prošlosti i načinu na koji se ona pamti, tako i o implementaciji mehanizama tranzicijske pravde nakon.

U publikaciji je objašnjeno 19 pojmova, a zadnja je stranica ostavljena prazna kako bi mogao/la dodati još jedan pojam koji ti se tijekom istraživanja pokazao važnim i korisnim, ali nije pronašao svoje mjesto u [Pojmovniku](#).

U radu na pojmovniku sudjelovala je i Eve Jones, politologinja i povjesničarka sa Sveučilišta u Newcastle iz Velike Britanije, dok je stažirala u Inicijativi mladih za ljudska prava Hrvatska. Ovim putem joj se zahvaljujemo na pomoći i trudu!

Ispred Inicijative mladih za ljudska prava,
Margareta Blažević i Senna Šimek

Pojmovnik

1. Tranzicijska pravda	8
2. Pravo na istinu	10
3. Pravda	12
Retributivna pravda	
Restorativna pravda	
4. Kršenja ljudskih prava i ratni zločini	16
5. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ)	18
Međunarodni rezidualni mehanizam za kaznene sudove (IRMCT)	
6. Komisije za utvrđivanje istine	20
7. Reparacije	22
8. Jamstvo neponavljanja	24

Sadržaj

9. Incijativa za REKOM	25
10. Narativi u kontekstu tranzicijske pravde	26
11. Politike sjećanja i kolektivno sjećanje	28
12. "Othering" ili Izopćavanje	30
13. Memorijalizacija	31
14. Revizionizam	32
15. Multiperspektivnost	34
16. Transgeneracijski prijenos traume	36
17. Politika povijesti	38
18. Nacionalizam	40
19. Antiratni i mirovni pokreti	42

Tranzicijska pravda

Tranzicijska pravda je proces koji ima za cilj pomoći nacijama, društvima i pojedincima da prevladaju nasljeđe kršenja ljudskih prava koji su posljedica oružanih konflikta, državne represije ili političkih nemira. Neki od primjera kršenja ljudskih prava predstavljaju mučenje, silovanje i masovni zločini (npr. masovna pogubljenja, progon civila ili genocid). Osim u post-konfliktnim društvima kao što je naše, tranzicijska pravda može se sprovoditi u zemlji koja prelazi iz nedemokratskog u demokratski režim. Tranzicijska pravda promiče svijest o naslijeđu konflikata i kršenjima ljudskih prava te stvara uvjete za sprečavanje ponavljanja te za to osnažuje i samo društvo.

Pojam tranzicijske pravde pokriva širok raspon mehanizama i procesa, a uključuje pravne procese kao što su ustavne i pravosudne reforme, kazneni progon počinitelja i plaćanje odštete. Osim toga, tranzicijska pravda uključuje i pokretanje komisija za istinu i pomirenje, obilježavanje i memorijalizaciju događaja iz prošlosti (posebice onih koji se tiču kršenja ljudskih prava), kulturne inicijative (npr. tematski muzeji) te obrazovne aktivnosti i reforme (npr. uključivanje i obrađivanje tema nasljeđa prošlosti u neformalnom i formalnom obrazovanju ili adaptacija kurikuluma).

Tranzicijska pravda

Mehanizmi tranzicijske pravde usmjereni su na prepoznavanje i osnaživanje žrtava kršenja ljudskih prava, poboljšanje odnosa među pojedincima i pomirenje te poticanje poštivanja ljudskih prava i vladavine prava. Velik je naglasak i na formiranju i/ili poboljšavanju državnih institucija, posebice sudske vlasti i sigurnosnog sektora. Svi mehanizmi tranzicijske pravde trebali bi imati zajednički cilj - suočavanje s prošlim sukobima i slučajevima kršenja ljudskih prava te (ponovnu) uspostavu vladavine prava i stabilnog društveno-političkog uređenja u zemlji.

Tranzicijska pravda je intrinzično povezana i često se naizmjenično koristi s izrazom „suočavanje s prošlošću“. To je zato što su svi mehanizmi tranzicijske pravde razvijeni s ciljem da se, na ovaj ili onaj način, suoče s nasilnom prošlošću zemlje.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

- Bachelet, M. (2020, February 13). Peacebuilding and sustaining peace: Transitional justice in conflict and post-conflict situations. Statements. Office of the High Commissioner for Human Rights. <https://www.ohchr.org/en/statements/2020/02/justice-past-crimes-can-build-shared-future>
- Blažević, M. (2022). "Hands off our holy war": The Public's Support for the Official War Narrative and its Relationship to Transitional Justice Processes in Croatia.
- Clark, J. N. (2020). Re-thinking memory and transitional justice: A novel application of ecological memory. *Memory Studies*, 14(4), 695–712. <https://doi.org/10.1177/1750698020959813>
- Cohen, C. E. (2020). Reimagining transitional justice. *International Journal of Transitional Justice*, 14(1), 1–13. <https://doi.org/10.1093/ijtj/ijaa001>
- Delaye, D. (2015). Što je to tranzicijska pravda? <https://hrcak.srce.hr/file/216941>
- Quinn, J. R. (2017). The development of transitional justice. *Research handbook on transitional justice*. <https://doi.org/10.4337/9781781955314.00008>
- Weitekamp, E. G. M., Vanspauwen, K., Parmentier, S., Valiñas, M., & Gerits, R. (2006). How to deal with mass victimization and gross human rights violations. A restorative justice approach. *NATO Security Through Science Series-E: Human and Societal Dynamics*, 13, 217-241.

Pravo na istinu

Pravo na istinu može se shvatiti kao „obveza država da otkriju, kako žrtvama tako i zajednici, svaku činjenicu i okolnost o ozbiljnim kršenjima ljudskih prava” (Latino, 2022., str. 425). Istina je ključna za žrtve (i/ili njihovu rodbinu) kršenja ljudskih prava i ključna za cijelo društvo da sazna o punom opsegu i odgovornima za kršenje ljudskih prava i kako se najbolje nositi s nasljeđem istih.

Pravo na istinu odnosi se na sva kršenja ljudskih prava, a posebno u situacijama kada rodbina žrtava traži da im se otkrije gdje su njihovi nestali ili posmrtni ostaci članova njihovih obitelji. U takvim je situacijama često potrebna suradnja država (u slučaju međunarodnog konflikta) i državnih organa kako bi se što brže i što lakše utvrdila sudbina nestalih te se, u slučaju njihove smrti, omogućilo obitelji žrtava da ih sahrane.

Pravo na istinu priznato je u mnogim pravnim odlukama i rezolucijama od strane više međunarodnih i domaćih sudova i organizacija. Ovo se pravo može ostvariti kroz sudske (npr. kroz suđenja za ratne zločine) i izvansudske postupke (npr. komisije za istinu).

Pravo na istinu

Utvrđivanje istine potiče kulturu transparentnosti i odgovornosti unutar institucija države i društva. Utvrđivanje istine je tako osnovni i nužni aspekt u dugotrajnom procesu društvenog ozdravljenja, suradnje i pomirenja. Realizacija prava na istinu može olakšati ponovnu izgradnju povjerenja između pojedinaca i država ili državnih institucija, čime se omogućuje učinkovitija i uspješnija provedba svih mehanizama tranzicijske pravde.

Do istine o kršenjima ljudskih prava može se doći kroz različite procese traženja istine i utvrđivanja činjenica. Ti procesi uključuju razvoj učinkovitih mehanizama koji će omogućiti utvrđivanje potpune i na dokazima utemeljene istine o prošlom političkom režimu, ratnim događanjima i, što je najvažnije, slučajevima kršenja ljudskih prava. U traženju istine o kršenjima ljudskih prava, implementiranim mehanizmima treba utvrditi objektivne činjenice o počiniteljima, sudbinama žrtava, te kontekstu u kojem je zločin počinjen. Kroz te procese se, također, gradi i povijesni, na dokazima utemeljen narativ o oružanom sukobu i/ili državnoj represiji.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

- Blažević, M. (2022). "Hands off our holy war": The Public's Support for the Official War Narrative and its Relationship to Transitional Justice Processes in Croatia.
- Horne, C. M. (2017). Building trust and democracy: Transitional justice in post-communist countries. Oxford University Press.
- Latino, A. (2022). Genealogy, variations and specificity of the right to truth. *Athens Journal of Law*, 8(4), 425–448. <https://doi.org/10.30958/ajl.8-4-5>.
- Naqvi, Y. (2006). The right to the truth in international law: Fact or fiction? *International Review of the Red Cross*, 88(862), 245–273. <https://doi.org/10.1017/s1816383106000518>.
- Parmentier, S., Valiñas, M., & Weitekamp, E. (2009). How to repair the harm after violent conflict in Bosnia? Results of a population-based survey. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 27(1), 27–44. <https://doi.org/10.1177/01693441090270103>.

Pravda

U post-konfliktnom, tranzicijskom društvenom kontekstu, postizanje pravde za kršenja ljudskih prava temeljni su elementi održivog mira i pomirenja. Pristup pravosuđu temeljno je ljudsko pravo i način da se zaštiti i osigura univerzalno priznanje drugih individualnih ljudskih prava. Pravo osigurava zaštitu pojedinaca od kršenja njihovih prava i omogućuje im „ispravljanje građanskih nepravdi, pozivanje izvršne vlasti na odgovornost te obranu u kaznenom postupku” (Agencija Europske unije za temeljna prava i Vijeće Europe, 2016., str. 15). Ovo se pravo primjenjuje u građanskom, upravnom i kaznenom pravu.

Postoje dvije „vrste” osiguravanja i provođenja pravde koje se često spominju u području tranzicijske pravde: retributivna i restorativna pravda. **Retributivna pravda** bazira se na (ponovnom) uspostavljanju pravde i vladavine prava kažnjavanjem počinioca zločina. Ideja iza toga je da počinioci zločina zaslužuju biti kažnjeni razmjerno ozbiljnosti i težini prijestupa i posljedica istih. **Restorativna pravda** je usredotočena na ispravljanje „nepravde uzrokovane zločinima i prekršajima”. Restorativna pravda „popravlja nanесenu štetu, teži zadovoljenju strana i gleda na žrtvu kao na središnju osobu cijelog procesa” (Weitekamp, et al., 2006., str. 9).

Prav

Pravda

Utvrđivanje odgovornosti počinitelja za kršenje ljudskih prava putem pravnog postupka jedan je od najčešćih mehanizama **retributivne pravde**. Cilj postupka je osigurati pravdu za žrtve, suzbiti nekažnjavanje, (ponovno) uspostaviti vladavinu prava i ojačati legitimitet institucija. Podrazumijeva procesuiranje i kažnjavanje počinitelja odgovornih za pojedinačna ili sustavna kršenja ljudskih prava, odnosno utvrđivanje odgovornosti pojedinaca za kršenje ljudskih prava i zločine. Također, takvi pravni procesi služe za utvrđivanje i priznanje štete i gubitka koje su pretrpjele žrtve, utvrđivanje njihovog prava na naknadu (reparaciju) i poticanje poštivanja ljudskih prava u novouspostavljenoj demokraciji. Kazneni progoni i procesi mogu se realizirati na međunarodnoj (od strane međunarodnih sudova kao što je Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, MKSJ) ili državnoj, lokalnoj razini. Osim međunarodnih i državnih sudova, međunarodna zajednica se ranije zalagala i za uspostavu hibridnih sudova (npr. Specijalno vijeće i Specijalno tužilaštvo Kosova) koji zapošljavaju međunarodno i domaće osoblje, te djeluju na osnovu međunarodnog i nacionalnog (materijalnog i proceduralnog) prava.

vda

Još jedan način za postizanje pravde u tranzicijskim društvima je putem procesa lustracije (ili provjere). Kroz taj proces utvrđuje se politička odgovornost političara i javnih zaposlenika uključenih u (institucionalnu) zlouporabu povezanu sa sukobom ili kršenjima ljudskih prava, a time se doprinosi i reformi državnih institucija.

Pravda

Ovaj proces može povećati legitimitet novog demokratskog režima i njegovih institucija, poslati jasnu poruku protiv (političkog) nekažnjavanja i vratiti povjerenje građana u javne institucije. Komisije ili povjerenstva za utvrđivanje istine su najčešće korišteni mehanizam koji potpada pod koncept **restorativne pravde**. Komisije za utvrđivanje istine su izvansudska tijela čija je zadaća utvrđivanje činjenica o slučajevima kršenja ljudskih prava, kao i uzroka i posljedica tih kršenja za društvo. Oni djeluju kao „javni forum za žrtve i počinitelje” te za cilj imaju potaknuti dijalog o događajima, (među)osobno iscjeljenje i obnovu društvenih odnosa (Weitekamp, et al., 2006., str. 12).

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

Dijelovi ovog teksta preuzeti su i prilagođeni iz istraživanja koje je provela jedna od autorica ove publikacije (Margareta Blažević): Blažević, M. (2022). "Hands off our holy war": The Public's Support for the Official War Narrative and its Relationship to Transitional Justice Processes in Croatia. Diplomski rad napisan na Free University in Amsterdam, Netherlands.

European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. (2016). Handbook on European law relating to access to justice. <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/handbook-european-law-relating-access-justice>

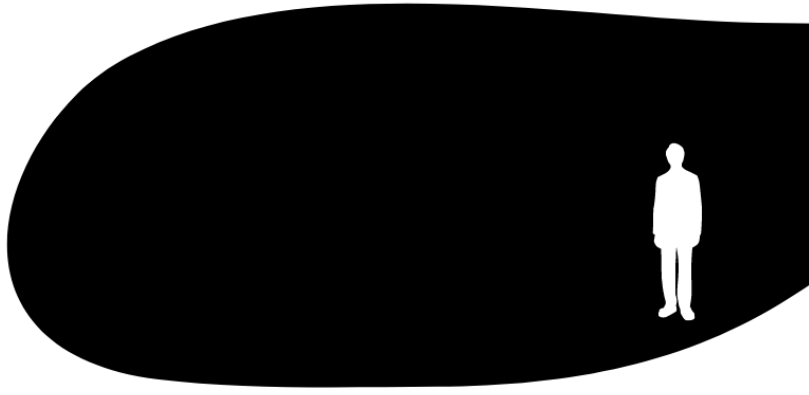
United Nations Development Programme Bureau for Crisis Prevention and Recovery (UNDP). (2005). Vetting public employees in post-conflict settings. Operational guidelines.

United Nations Development Programme (UNDP). <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-UNDP-Global-Vetting-Operational-Guidelines-2006-English.pdf>.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). Rule-of-law tools for post-conflict states. Maximizing the legacy of hybrid courts. OHCHR. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/HybridCourts.pdf>.

Weitekamp, E. G. M., Vanspauwen, K., Parmentier, S., Valiñas, M., & Gerits, R. (2006). How to deal with mass victimization and gross human rights violations. A restorative justice approach. NATO Security Through Science Series-E: Human and Societal Dynamics, 13, 217-241.

Wenzel, Michael, Okimoto, T. G., Feather, N. T., & Platow, M. J. (2008). Retributive and restorative justice. *Law and Human Behavior*, 32(5), 375-389.

Kršenja ljudskih prava i ratni zločini

Ljudska prava koja svim pojedincima moraju biti omogućena i zagarantirana navedena su u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima koja je donesena kao odgovor na masovne zločine i kršenja ljudskih prava počinjena tijekom Drugog svjetskog rata. Taj dokument predstavlja zajednički standard kojem bi svi narodi i nacije trebali težiti, a navodi prava svakog pojedinca na, između ostalog, slobodu, život, sigurnost, pravdu, slobodu kretanja i govora. Kada se ta prava zanemaruju ili se ne štite, dolazi do njihovog kršenja.

U kontekstu represivnih režima ili oružanog sukoba, u kršenja ljudskih prava većinom su uključeni državni organi, kao na primjer policija, vojska, državne institucije, ali i paradržavni akteri kao što su paramilitarne skupine ili terorističke organizacije. Kršenje ljudskih prava može biti fizički nasilno po prirodi (npr. policijska brutalnost, nasilje nad civilima od strane oružanih snaga) ili nenasilno (npr. uskraćivanje prava na pošteno suđenje). Kršenje ljudskih prava se može počinuti izravno, ukoliko su počinjena s namjerom ili neizravno ukoliko se njihovo kršenje nije (uspješno) spriječilo.

Kršenja ljudskih prava i ratni zločini

Najozbiljnijim kršenjem ljudskih prava smatra se kršenje građanskih i političkih prava. Građanska prava uključuju pravo na život, sigurnost i jednakost pred zakonom, a politička, naprimjer, pravo na pošteno suđenje, pravo glasa i pravo na mirno okupljanje i udruživanje. Tako se građanska i politička prava mogu kršiti, na primjer, mučenjem ili ubojstvom pojedinaca i grupa te proizvoljnim pritvaranjem ili progonom. Osim u državama u kojima je na vlasti represivni politički režim, ovakva se kršenja često događaju tijekom oružanih sukoba te se u tim slučajevima nazivaju ratnim zločinima.

Popis povreda ljudskih prava koji se prilikom postojanja oružanog sukoba karakteriziraju kao ratni zločini mogu se naći u međunarodnom humanitarnom pravu i međunarodnim kaznenopravnim sporazumima, kao i u međunarodnom običajnom pravu. Najrelevantnija u tom smislu je Ženevska konvencija koja je ratificirana od strane svih država članica Ujedinjenih naroda. Ratni zločini po Ženevskoj konvenciji uključuju teške povrede ('grave breaches') kao što su namjerno ubijanje, mučenje ili nečovječno postupanje, uništavanje i oduzimanje imovine, te kršenje zakona i običaja ratovanja što uključuje, na primjer, namjerno usmjeravanje napada protiv civilnog stanovništva i civilnih objekata.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

Human Rights Careers (2022). What are human rights violations? <https://www.humanrights-careers.com/issues/what-are-human-rights-violations/>

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/cnr.pdf

United Nations. (n.d.). United Nations Office on Genocide Prevention and the responsibility to protect. United Nations. <https://www.un.org/en/genocideprevention/war-crimes.shtml>

Sažetak Ženevskih konvencija od 12. kolovoza 1949. i njihovih dopunskih protokola. <https://www.hck.hr/UserDocImages/publikacije/sazetak.pdf>

Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ)

Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), poznat i kao Haški sud, bio je međunarodni sud Ujedinjenih naroda koji se bavio zločinima koji su se dogodili tijekom sukoba na području bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Mandat MKSJ-a završio je 2017., dok je neriješene žalbe od tada procesuirao Međunarodni rezidualni mehanizam za kaznene sudove (IRMCT). MKSJ je podigao optužnice protiv 161 osobe, što je rezultiralo s 93 osude i 18 oslobađajućih presuda dok je 13 optužnica proslijeđeno državnim sudovima. Protiv 37 optuženih su povučene optužnice ili su preminuli. Svi optuženici MKSJ-a predani su sudu i ni za kime se više ne traga. MKSJ je imao profesionalne istražitelje koji su terenskim radom u državama bivše Jugoslavije radili na pribavljanju dokaza i pronalasku svjedoka. Međutim, MKSJ nije imao svoju policiju tijekom svog mandata i djelovanja pa se tako oslanjao na suradnju međunarodnih i lokalnih institucija vlasti i policijskih/mirovnih snaga u potrazi za osumnjičenicima.

Tijekom svog mandata, MKSJ je postavio značajne presedane u međunarodnom humanitarnom pravu. MKSJ je odigrao ključnu ulogu u razvoju važne sudske prakse koja se odnosi na ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid.

Na primjer, Tribunal je proširio definiciju i sankcije za počinitelje seksualnog nasilja, utvrdio da (seksualno) ropstvo i progon predstavljaju zločine protiv čovječnosti te pojasnio pravila postupka u vezi sa zaštitom svjedoka i priznanjem krivnje. MKSJ je trajno promijenio pravnu infrastrukturu provođenja pravde za kršenja ljudskih prava u oružanom sukobu.

Jednako važno, MKSJ je žrtvama pružio priliku da podijele svoja iskustva o sukobu i zločinima kojima su svjedočile. Osigurao je da će oni za koje se sumnja da su snosili najveću odgovornost za zločine biti kazneno gonjeni te da će odgovarati za svoje postupke i biti kažnjeni. Osnovan u vrijeme kada je sukob još trajao (1993.), MKSJ je također imao za cilj djelovati kao odvrćujući čimbenik za one koji razmatraju sudjelovanje ili počinjenje zločina.

Međunarodni rezidualni mehanizam za kaznene sudove (IRMCT) nastavio je rad MKSJ-a nakon isticanja MKSJ-ovog mandata. Mehanizam je dobio mandat da procesuirati preostale žalbe ili slučajeve Međunarodnog kaznenog suda za Rwanđu (MKSR) i Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). U prvim godinama radio je paralelno sa MKSJom i MKSRom te je nakon zatvaranja tih sudova nastavio djelovati kao samostalna institucija. Kroz mnogobrojne funkcije koje i dalje obavlja, Mehanizam nastoji očuvati nasljeđe ta dva kaznena suda, radi na informiranju i edukaciji pogođenih zajednica, te surađuje i podržava državne institucije da nastave procesuirati slučajeve ratnih zločina.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

- Clark, J. (2014). *International trials and reconciliation: Assessing the impact of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. Routledge.
- International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. (n.d). *Achievements*. <https://www.icty.org/en/about/tribunal/achievements>
- Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove (2024). *O mehanizmu*. <https://www.irmct.org/bcs/o-mehanizmu>
- Stahn, C, Agius, C, Brammertz, S, and Rohan, C. (Eds.). (2020). *Legacies of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: A multidisciplinary approach*. Oxford University Press.

Komisije za utvrđivanje istine

Komisije ili povjerenstva za utvrđivanje istine su izvansudska, neovisna istražna vijeća koja se obično osnivaju kako bi utvrdila činjenice i kontekst oko slučajeva ozbiljnih kršenja ljudskih prava i zločina. Članovi komisija za utvrđivanje istine i poticanje pomirenja u društvu ovlašteni su provoditi istrage, pružati podršku žrtvama i predlagati političke preporuke za sprječavanje ponavljanja zločina. Kroz svoje istrage, komisije imaju za cilj otkriti pojedinosti o slučajevima kršenja ljudskih prava i službeno priznati da je do njih došlo te utvrditi zašto je do njih došlo te tko je za njih odgovoran. Komisije za istinu također istražuju prisilne nestanke, slučajeve mučenja i ilegalnih nasilnih ispitivanja, (izvansudska) pogubljenja i druge zločine kako bi obiteljima žrtava mogle pružiti informacije o sudbini žrtava. Povjerenstva također mogu pomoći u sudskim progonima i preporučiti institucionalne reforme, ali većina se usredotočuje na potrebe žrtava i put prema pomirenju. Nakon istraga, žrtve i počinioci se obično saslušaju pred drugim pripadnicima društva te se između njih potiče dijalog, a od počinioca se traži isprika žrtvi i priznanje odgovornosti za zločin.

Komisije za utvrđivanje istine

Najpoznatiji primjeri ovih komisija su Gačača procesi u Rwandi te Komisija za utvrđivanje istine i poticanje pomirenja u Južnoafričkoj Republici. U Rwandi je tako postojalo 12 000 lokalnih komisija koje su obradile skoro dva milijuna slučajeva povezanih sa genocidom koji je počinjen 1994. godine.

Samo kroz kaznene postupke može biti teško razotkriti puni opseg zločina koji su se dogodili u razdobljima nasilja, represije i rata. Sudovi i tribunali su, zbog svojih financijskih i organizacijskih ograničenja, često sposobni obraditi samo ograničeni broj slučajeva. Otkrivanje cijele istine i raspona kaznenih djela bitno je za osiguravanje pravde za sve žrtve. Komisije za utvrđivanje istine i poticanje pomirenja ne zamjenjuju potrebu za kaznenim progonima, ali mogu služiti kao dodatni procesi tranzicijske pravde koji pomažu u ostvarenju ciljeva kaznenih sudova te potiču na iscjeljenje te ponovnu uspostavu mira, suradnje i povjerenja u društvu.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

- Androff, D. K. (2010). Truth and reconciliation commissions (TRCs): An international human rights intervention and its connection to Social Work. *British Journal of Social Work*, 40(6), 1960–1977. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcp139>.
- Parmentier, S. (2001). The South African truth and reconciliation commission. Towards restorative justice in the field of human rights. In Fattah, E. & Parmentier, S. (Eds.). *Victim policies and criminal justice on the road to restorative Justice. Essays in honour of Tony Peters*. Leuven University Press.
- Rowen J. (2017). *Searching for truth in the transitional justice movement*. Cambridge University Press. <https://doi-org./10.1017/9781316258279>.

Reparacije

Reparacije ili obeštećenja žrtava smatraju se ključnima za postizanje pravde u postkonfliktnom, tranzicijskom periodu te za žrtve kršenja ljudskih prava. Reparacije mogu biti u materijalnom obliku, kao što je vraćanje prethodno oduzetog privatnog vlasništva, osiguravanje i financiranje socijalne i medicinske potpore te prava na psihološku ili fizičku rehabilitaciju. Također, reparacije se mogu ponuditi u obliku simboličnih radnji kojima je cilj zajamčiti neponavljanje zločina te priznati patnju žrtava (npr. službene, javne isprike političkih i državnih predstavnika). Svaki oblik odštete nužan je i značajan za žrtve dok kombinacija materijalne i simbolične odštete ima najbolji potencijal pobuditi osjećaj pravde među žrtvama i potaknuti društveno iscjeljenje. Reparacijama se pokazuje da se žrtve poslušalo, da su se uzela u obzir njihova iskustva i njihove potrebe te da su se prepoznali njihovi gubici i njihova bol. Sve žrtve (ili članovi njihovih obitelji) trebale bi imati zakonsko i moralno pravo na odštetu za pretrpljenu štetu uzrokovanu kršenjem njihovih ljudskih prava i prava njihovih članova obitelji.

Primjeri političkih isprika:

Baza političkih isprika: https://www.politicalapologies.com/?page_id=74.

Germany apologises for colonial-era genocide in Namibia. Reuters. Retrieved from: <https://www.reuters.com/world/africa/germany-officially-calls-colonial-era-killings-namibia-genocide-2021-05-28/>

Sterling, T. (2023, July 1). King apologises for The Netherlands' historic role in slavery. Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/king-apologises-netherlands-historic-role-slavery-2023-07-01/>

Reparacije

Odštete bi trebale biti razmjerne težini povreda i pretrpljenoj šteti. Međutim, treba naglasiti da, u slučaju teških kršenja ljudskih prava (kao što su, na primjer, zločini protiv čovječnosti i genocid), reparacije nisu nadomjestak ili obeštećenje žrtvama za pretrpljeno, već služe kao simbolična demonstracija priznanja (odgovornosti) i kajanja. Iako ostaju ključna komponenta inicijativa tranzicijske pravde, naknade štete postaju znatno učinkovitije kada su popraćene procesima kao što su komemoracije te mehanizmi kroz koje se utvrđuje istina o zločinima i odgovornost za iste.

Političke isprike moćan su reparacijski alat koji može dovesti do kritičke evaluacije povijesti jedne nacije i značaja koji ta povijest ima za demokratski razvoj i procese. Političkim isprikama se javno izražava žaljenje i kajanje te služe prepoznavanju i priznavanju patnje žrtava i odgovornosti države u izazivanju ili nesprječavanju te patnje. Takve isprike potiču procese društvenog iscjeljenja i vraćanje dostojanstva koje se prethodno žrtvama uskratilo kršenjem njihovih ljudskih prava. Javne isprike predstavljaju simboličnu razmjenu tijekom koje predstavnici politike (ili grupe počinitelja, npr. vojske) koja je dovela do ili propustila spriječiti kršenja ljudskih prava dobrovoljno snižavaju svoj status s ciljem poticanja društvenog iscjeljenja i pomirenja.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

- Danieli, Y. (2020). Massive trauma and the healing role of reparative justice: An update. In *Reparations for Victims of Genocide, War Crimes and Crimes against Humanity* (38-85). Brill https://doi-org.vu-nl.idm.oclc.org/10.1163/9789004377196_004.
- Ferstman, C., & Goetz, M. (2020). In *Reparations for victims of genocide, war crimes and crimes against Humanity*. Brill.
- UN OHCHR. (2008). Rule-of-law tools for post-conflict states: Reparations programmes. Global Reparations Programmes. <https://www.ictj.org/sites/default/files/UNHCHR-Glob al-Reparations-Programmes-2008-English.pdf>

Jamstvo neponavljanja

Jamstvo neponavljanja je uvjerenje od strane države da se prošle situacije kršenja ljudskih prava, posebice tijekom oružanog sukoba, neće više nikad ponoviti. Ova se jamstva mogu smatrati dugoročnijom inicijativom tranzicijske pravde jer, kroz takva jamstva, države preuzimaju odgovornost kontinuiranog i aktivnog angažmana u razvoju i provedbi preventivnih mjera.

Takva jamstva mogu se nuditi u obliku specifičnih radnji, uključujući zakonske izmjene koje se uvode kako bi se osiguralo da se nasilje i sukobi neće i ne mogu ponoviti. Jamstva uključuju i društvene intervencije usmjerene na jačanje uloge civilnog društva, prestanak napada i uznemiravanja aktera civilnog društva, kao i osnaživanje žena, djevojaka i skupina koje su prethodno bile isključene iz zaštite zakona.

Jamstva neponavljanja ostvaruju se kroz mnoštvo preventivnih mjera kao što su reforma institucija, promicanje mehanizama za rješavanje sukoba, raspuštanje neslužbenih oružanih skupina kao i lustracije u sektorima sigurnosti i pravosuđa. Također je važno da države provode istrage o temeljnim uzrocima nasilja i surađuju s civilnim društvom u razvoju preventivnih mjera i inicijativa.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

- Davidovic, M. (2021). The law of 'Never Again': Transitional justice and the transformation of the norm of non-recurrence. *The International Journal of Transitional Justice*, 15(2), 386–406. <https://doi.org/10.1093/ijtj/ijab011>.
- Mayer-Rieckh, A. (2017). Guarantees of non-recurrence: An approximation. *Human Rights Quarterly*, 39(2), 416–448. <https://doi.org/10.1353/hrq.2017.0024>.
- Roht-Arriaza, N. (2016). Measures of non-repetition in transitional justice. *From Transitional to Transformative Justice*, 105–130. <https://doi.org/10.1017/9781316676028.005>.
- UN OHCHR. (2021). Guarantees of non-recurrence. *Guarantees of non-recurrence: OHCHR and transitional justice*. <https://www.ohchr.org/en/transitional-justice/guarantees-non-recurrence>

Inicijativa za REKOM

REKOM je regionalna inicijativa čiji je zadatak utvrđivanje činjenica o svim žrtvama ratnih zločina i drugih teških kršenja ljudskih prava počinjenih na području bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) u razdoblju od 1. siječnja 1991. do 31. prosinca 2001. REKOM ima za cilj utvrditi činjenice o prošlosti koje bi bile prihvatljive svim nacijama zahvaćenim sukobom. Ova regionalna mreža istraživača i nevladinih organizacija bila je vrlo aktivna i uspješna u procesu traženja istine, utvrđivanja činjenica i procesa pomirenja u regiji. Inicijativa ima predstavnike u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Sjevernoj Makedoniji, Crnoj Gori, Srbiji, Sloveniji i Kosovu te je najveća mreža nevladinih organizacija (preko 2200 članova) u zemljama bivše Jugoslavije. Više od pola milijuna pojedinaca iz svih zemalja bivše Jugoslavije svojim je potpisima podržalo osnivanje REKOM-a.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

Balkan Investigative Reporting Network. (2019). After the ICTY: Accountability, truth and justice in former Yugoslavia. <https://birn.eu.com/outputs/after-the-icty-accountability-truth-and-justice-in-former-yugoslavia/>.

REKOM. (2022). What is REKOM? About REKOM. <https://www.recom.link/>

Narativi u kontekstu tranzicijske pravde

Narativi u kontekstu tranzicijske pravde su priče o i interpretacije pojedinih povezanih događaja i podataka o tim događajima. Te priče mogu kreirati, primjerice, pojedinci ili grupe kroz svoje razgovore ili političari kroz svoje govore. Narativi se mogu pronaći i u udžbenicima, (društvenim) medijima, filmovima i dokumentarcima ili u izvješćima (politologa) i povjesničara. Narativi su "prozori u umove i društvo" (Hammack i Pilecki, 2012., str. 76) koji ne poznaju ograničenja u procesu svog razvoja, ali ni svog utjecaja. Shodno tome, od narativa je izgrađeno kolektivno pamćenje određenih društvenih skupina koji onda utječe na to kako pojedinačni članovi tih skupina tumače prošlost i sadašnjost. Štoviše, narativi mogu utjecati na razvoj društvenog identiteta pojedinaca - pojedinac prihvaća priče i sjećanja koja mogu objasniti vlastitu pripadnost (npr. po uvjerenju ili prihvaćenim društvenim normama) određenoj društvenoj skupini (npr. etničkoj skupini). Odnosno, pojedinac prihvaća normativni okvir i karakteristike grupe konstruirane prema narativu.

Narativi u kontekstu tranzicijske pravde

Postoje dvije glavne vrste narativa koje se obično koriste u političkoj psihologiji - top-down narativi koje nameće politička elita i bottom-up narativi koji se razvijaju među pojedincima ili društvenim skupinama. Narativi mogu varirati od pojedinačnih do službenih narativa. Pojedinačni ili individualni narativi su oni narativi o prošlim događajima (npr. narativi o ratu) koji su specifični za svaku osobu, a formiraju se na osnovu osobnog iskustva tog događaja te utjecaja drugih narativa kojima su pojedinci izloženi (npr. službeni narativ, narativi preneseni od strane članova obitelji, prijatelja ili određene društvene grupe kojoj pojedinac pripada). Službeni narativi su narativi koje propagira politička elita u državi te se vrlo često promiče kao jedina i isključiva istina o prošlim događajima. Takvi se narativi često mogu naći u državnim školskim kurikulumima, političkim deklaracijama ili zakonima.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

Dijelovi ovog teksta preuzeti su i prilagođeni iz istraživanja koje je provela jedna od autorica ove publikacije (Margareta Blažević): Blažević, M. (2022). "Hands off our holy war": The Public's Support for the Official War Narrative and its Relationship to Transitional Justice Processes in Croatia. Diplomski rad napisan na Free University in Amsterdam, Netherlands.

Ashplant, T., Dawson, G. & Roper, M. (Eds.). (2000). The politics of war memory and commemoration. Routledge. <https://doi-org.vu-nl.idm.oclc.org/10.4324/9780203770115>.

Hammack, P. L., & Pilecki, A. (2012). Narrative as a root metaphor for political psychology. *Political Psychology*, 33(1), 75–103. <https://doi-org.vu-nl.idm.oclc.org/10.1111/j.1467-9221.2011.00859.x>.

Shenhav, S. R. (2006). Political narratives and political reality. *International Political Science Review*, 27(3), 245–262. <https://doi.org/10.1177/0192512106064474>

Politike sjećanja i kolektivno sjećanje

Politika sjećanja je teorijsko područje posvećeno istraživanju i razumijevanju načina na koji sjećanje djeluje uzajamno s političkim ponašanjem - na koji način se sjećanje koristi za oblikovanje političkih stavova pa tako i političkog djelovanja i ponašanja. Subjektivnim se sjećanjem može manipulirati, može ga se adaptirati pa čak i kompletno promijeniti, pri čemu ono može služiti kao temeljni faktor u formiranju političke legitimnosti i moći.

Ovo područje istražuje strategije i alate kojima se koriste politički akteri kako bi naveli pojedince da se prisjećaju i memorijaliziraju događaje na određen način. Politika sjećanja proučava i psihološke te društveno-političke posljedice takvih strategija i manipulacija. Unutar područja, najvažniji koncept koji se koristi i proučava je kolektivno sjećanje.

Kolektivno sjećanje je sjećanje koje je zajedničko pojedincima određene skupine kojoj pripadaju. Te grupe mogu biti male (npr. obitelj, suradnici) ili velike (npr. politička stranka, etnička grupa). Kolektivna sjećanja nastaju kroz komunikaciju i interakciju između pojedinaca u grupi i temelje se na zajedničkom identitetu. Također, kolektivno pamćenje može igrati ulogu u konstrukciji i (pre)oblikovanju individualnih i kolektivnih identiteta.

Politike sjećanja i kolektivno sjećanje

Kolektivno se sjećanje može promatrati kao ujedinjujuće jer ujedinjuje pojedince koji pripadaju istoj skupini. Međutim, može se koristiti i za isključivanje ili izopćavanje onih koji se ne identificiraju s kolektivnim sjećanjem grupe. Kolektivno se sjećanje također može prenositi s jedne generacije na sljedeće što nazivamo transgeneracijskim prijenosom kolektivnog sjećanja. Političkim akterima je kolektivno sjećanje posebno zanimljiv alat za osiguravanje (masovne) političke podrške pa strateški odabiru "bilo svijetlu ili tamnu stranu istaknutih povijesnih događaja kako bi oblikovali kolektivno sjećanje u skladu s političkim statusom quo" (Belmonte i Rochlitz, 2019., str. 230).

Kolektivno pamćenje je posebno važan koncept u području tranzicijske pravde. Tranzicijska pravda promatra kolektivno sjećanje određenih grupa unutar postkonfliktnih konteksta kako bi razlučila kako se te skupine sjećaju, razumiju i percipiraju prošli sukob, uzroke sukoba ili kršenja ljudskih prava koja su se dogodila tijekom sukoba. Ove informacije mogu biti ključne za kritičku evaluaciju implementiranih mehanizama tranzicijske pravde te nužne za uzeti u obzir pri razvoju istih budući da kolektivno pamćenje može značajno utjecati na njihove rezultate.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

- Belmonte, A. & Rochlitz, M. (2019). The political economy of collective memories: Evidence from Russian politics. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 168, 229-250. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2019.10.009>
- Connerton, P. (1989). *How societies remember*, Cambridge University Press.
- Halbwachs, M., & Coser, L. A. (2022). *On collective memory*. The University of Chicago Press.
- Verovšek, P. J. (2020). Collective memory as a resource for political change. *Memory and the Future of Europe*. <https://doi.org/10.7765/9781526143112.00007>
- Zubrzycki, G., & Woźny, A. (2020). The Comparative Politics of Collective Memory. *Annual Review of Sociology*, 46(1), 175–194. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-121919-054808>

Othering ili izopćavanje

Othering ili izopćavanje je proces kroz koji politički akteri stvaraju, promiču i potiču javnost na široku podršku i usvajanje narativa koji marginaliziraju i isključuju jednu skupinu ljudi od ostalih, od većine. Takvi narativi imaju za cilj kategorizirati određenu skupinu ljudi kao 'druge' – skupinu koja ne pripada, ne može i ne treba pripadati, koju treba isključiti i marginalizirati.

Othering je alat koji često koriste političke elite kako bi pripremile oružane snage (npr. vojsku i policiju) i javnost na kršenje ljudskih prava ili toleriranje, ignoriranje i opravdavanje istih. Ovaj proces uzrokuje duboke društvene podjele i isključivanje 'drugih' skupina iz društva te čak može dovesti do dehumanizacije pripadnika isključenih skupina što može kulminirati nasilnim sukobima i kršenjem ljudskih prava. Također, ovaj se alat može koristiti i u postkonfliktnim, tranzicijskim kontekstima, na primjer, kroz diskriminaciju žrtava "druge" nacionalnosti pri ostvarenju prava na obeštećenje pretrpljene patnje i/ili materijalne štete. Ovaj proces predstavlja značajan otežavajući faktor u procesima realizacije tranzicijske pravde.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

- Berenskoetter, F. (2014). Parameters of a national biography. *European Journal of International Relations*, 20(1), 262–288. <https://doi.org/10.1177/1354066112445290>
- Kagedan. (2020). *The politics of othering in the United States and Canada*. Springer International Publishing.
- Murphy, C. C., & Green, P. (2011). *Law and outsiders norms, processes and "othering" in the 21st century*. Bloomsbury Publishing Plc.

Memorijalizacija

U zemljama koje imaju povijest kršenja ljudskih prava, kontinuirano sjećanje na prošlost ključno je za poštivanje prava na istinu, pravdu, odštetu i jamstva neponavljanja. Oni koji zaboravljaju prošlost osuđeni su da je ponavljaju, a memorijalizacija potiče adresiranje, priznavanje i sjećanje na prošli sukob i slučajeve kršenja ljudskih prava te se tako radi i na sprječavanju ponavljanja istih.

Memorijalizacija je temeljni mehanizam suočavanja s prošlošću jer ljudima koji su pogođeni nasiljem i budućim generacijama daje prostor za sjećanje, žalovanje i učenje iz prošlosti. Oblici memorijalnih inicijativa „mogu uključivati, ali nisu ograničeni na, muzeje, komemorativne ceremonije, isprike, preimenovanje javnih objekata, ponovne ukope i projekte sjećanja” i druge mnemoničke mehanizme koji ispunjavaju potrebe zajednice (Naidu, 2016., str.11).

Inkluzivna memorijalizacija, sjećanje i priznavanje svih žrtava ključno je u oblikovanju kultura demokracije i bitan je dio napora usmjerenih ka postizanju pravde, društvenog iscjeljenja, pomirenja, obeštećenja i suočavanja s prošlošću.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

Naidu, E. (2016). From memory to action: A toolkit for memorialisation in post-conflict societies. From memory to action. ICTJ. <https://www.sitesofconscience.org/wp-content/uploads/2016/08/Memorialization-Toolkit-English.pdf>.

OHCHR. (2020). Expert: Memory is a key pillar for healing, democracy and peace. OHCHR. <https://www.ohchr.org/en/stories/2020/10/expert-memory-key-pillar-healing-democracy-and-peace>.

Povijesni revizionizam

Povijesni revizionizam je pokušaj revidiranja, promjene, osporavanja, reinterpretacije ili preispitivanja znanstveno utvrđenih povijesnih činjenica o nekom povijesnom događaju. Postoje dvije vrste povijesnog revizionizma - legitimni i nelegitimni ili negativan tip povijesnog revizionizma. Legitimni povijesni revizionizam zasniva se na promjeni povijesnog narativa o određenom događaju kada za tu promjenu postoje znanstveno opravdani razlozi, odnosno kada se pojave novi vjerodostojni dokazi na osnovu kojih se prethodno utvrđen narativ mijenja ili revidira od strane povijesničara.

Nelegitimni ili negativni povijesni revizionizam označava mijenjanje, osporavanje, revidiranje i reinterpretaciju znanstveno utvrđenih povijesnih činjenica u svrhu ostvarivanja određenih ideoloških i političkih ciljeva. U tom se slučaju radi o svjesnom i namjernom zanemarivanju, manipuliranju i falsifikaciji dokazima utvrđenih povijesnih činjenica za što ne postoji znanstveno uporište.

Povijesni revizionizam

Povijesni revizionizam u ovom obliku koristi se kao alat za postizanje određenih političkih agendi, a u regionalnom kontekstu država bivše Jugoslavije, često se koristi preispitivanjem ili negiranjem sudski utvrđenih činjenica o nekom zločinu, ulozi određene vojske u istom ili događaju u ratu generalno. Kroz to, državni aparati, politička elita ili određene političke stranke pokušavaju (re)konstruirati povijesni narativ o određenom događaju kako bi se na njemu gradilo kolektivno pamćenje koje će usmjeriti građane prema određenoj ideologiji ili viziji po kojoj se treba graditi budućnost.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

- Cipek, T. (2019). Historijski revizionizam u Bosni i Hercegovini. Socijaldemokratska politika sjećanja između dva totalitarizma. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/15658.pdf>
- Arribas, C. M., Arcos, R., Gértrudix, M., Mikulski, K., Hernández-Escayola, P., Teodor, M., Novăcescu, E., Surdu, I., Stoian, V., & García-Jiménez, A. (2023). Information manipulation and historical revisionism: Russian disinformation and foreign interference through manipulated history-based narratives. *Open research Europe*, 3, 121. <https://doi.org/10.12688/openreseurope.160871>
- Cattini, G.C. (2011). "Historical Revisionism: The Reinterpretation of History in Contemporary Political Debate." *Transfer Journal of Contemporary Culture*, 6, 30.

Multiperspektivnost

Kao što i sam naziv upućuje, implementacijom multiperspektivnog pristupa nastoji se uzeti u obzir i druga (ili druge) perspektive pored vlastite; podrazumijeva se da smo svjesni pristranosti vlastite pozicije, odnosno da je naša perspektiva – baš poput ostalih – također oblikovana određenim vrijednostima, kulturnim kodeksom, kontekstom, predrasudama itd. Sam termin se u vezu s nastavom počinje dovoditi u devedesetim godinama 20. stoljeća, a inspiriran je traganjem za najboljim načinom da se zajednički prezentiraju priče zaraćenih strana. Rezultat je slojevitiji i potpuniji prikaz koji se temelji na isprepletenim pričama, a koji ukazuje na postojanje sukobljenih interpretacija (najčešće konfliktnih situacija), kao i na nedostatke koje „monokulturalna ili monoetnička povijest“ često sa sobom donose. Na europskoj je razini postignut dogovor da će osnovni metodološki pristup u udžbenicima povijesti biti upravo multiperspektivan, tj. da ih treba oblikovati tako da sadrže izvore koji će prikazivati različita mišljenja i razumijevanja istih događaja u različitim zemljama, a ne iznositi neku „konsenzusnu istinu“ koju se nužno mora prihvatiti i od nje ne odstupati.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

- Stradling, R. (2005). Multiperspektivnost u nastavi povijesti. Zagreb, Srednja Europa.
- Koren, S. (2014). "Čemu naš uči povijest? Nastava povijesti, ideje o učenju/poučavanju i ishodi učenja - priručnik za nastavnike." Zagreb, Profil Klett.
- Koren, S. (2011). "Slike nacionalne povijesti u hrvatskim udžbenicima uoči i nakon raspada Jugoslavije." Historijski zbornik, 60.
- Stradling, R. (2005). Multiperspektivnost u nastavi povijesti. Zagreb, Srednja Europa.
- Šimek, S. (2023). "Stvaranje mitologema o Domovinskom ratu u razdoblju 2000.-2020." Diplomski rad napisan je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Transgeneracijski prijenos traume

Transgeneracijski prijenos traume u kontekstu tranzicijske pravde označava proces prijenosa traumatskog iskustva političkog nasilja ili rata s generacije koja ga je osobno doživjela na sljedeće generacije koje nisu osobno doživjele to traumatsko iskustvo. Kada dođe do transgeneracijskog prijenosa traume, potomci mogu osjećati simptome uzrokovane traumom koju su proživjeli njihovi roditelji ili bake i djedovi pa čak i ponovno psihološki proživljavati određene dijelove traumatskog iskustva svojih predaka.

Proces prijenosa je nesvjestan, a događa se biološkim (genetskim putem), psihološkim (npr. stres i mentalni poremećaji predaka uzrokovani proživljenom traumom utječu na razvoj i zdravlje potomka), obiteljskim (npr. na potomke utječe gubitak jednog roditelja ili drugih članova obitelji uzrokovan ratom ili političkim nasiljem) i društvenim (npr. zbog odnosa u društvu nakon rata - političkih tenzija, neimaštine, itd.) putem.

Transgeneracijski prijenos traume

Transgeneracijska trauma je ozbiljna i vrlo štetna posljedica događaja kao što su ratovi, genocid, robstvo, seksualno nasilje, kolonijalizam ili politička represija. Također, predstavlja veliku prijetnju za javno zdravlje te označava dugotrajnu posljedicu koje društvu otežava iscjeljenje, pomirenje i daljnji razvoj.

Bitno je naglasiti da se trauma ne mora prenijeti s jedne generacije na sljedeće u svakom slučaju u kojem dođe do proživljavanja traumatskog iskustva prve generacije. Na prijenos utječe tzv. rezilijentnost osobe koja je direktno proživjela traumu i osobe koja traumu "nasljeđuje", odnosno njihova mogućnost da savladaju stres te se od istog zaštite.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

- Buljubašić, M., & Holá, B.. (2023). Transgeneracijske kolektivne traume i radikalizacija u Bosni i Hercegovini: prema uspostavi okvira za analizu. *Kriminalističke Teme*, 23(1-2), 71-91. <https://doi.org/10.51235/kt.2023.23.1-2.71>
- Daniele Y. (ed). (1998). *International Handbook of Multigenerational Legacies of Trauma*. Boston, MA: Springer US.
- de Mendelssohn F. (2008). Transgenerational transmission of trauma: guilt, shame, and the "heroic dilemma". *International Journal of Group Psychotherapy*, 58 (3):389-401.

Politika povijesti

Politika povijesti je disciplina u političkoj znanosti koja se bavi proučavanjem i analizom načina i oblika na koji se moderne države nose sa svojom, nacionalnom prošlošću, a posebice negativnim stranama, npr. totalitarnim režimima ili slučajevima kršanja ljudskih prava.

Bavi se izučavanjem načina na koji se narativi i interpretacije povijesnih događaja koriste u političke svrhe, na primjer, u svrhu legitimacije određenih političkih pozicija, ideoloških principa, političkih odluka ili političke kompeticije. Tako politika povijesti ne analizira istinitost narativa o povijesnim događajima već na koji način se ti narativi koriste u političke svrhe i na koji način, kroz simboličke forme, utječu na oblikovanje političke volje i opredjeljenosti građana.

U tom se smislu politika povijesti bavi načinom na koji se države suočavaju sa svojom (nasilnom) prošlošću, na primjer, kroz kolektivno potiskivanje, ignoriranje i poricanje (negativno suočavanje) ili kroz kritičko evaluiranje, pomirenje i suočavanje (npr. procesuiranje počinitelja i obeštećenje žrtava) s negativnim stranama nacionalne prošlosti.

Politika povijesti

Politika povijesti ima više dimenzija odnosno oblasti istraživanja: političko-obrazovnu, političko-instrumentalnu i političko-administrativnu. Političko-obrazovna tako proučava način određivanja povijesnog sadržaja kojim će se podučavati mladi u državnim obrazovnim institucijama. Političko-instrumentalna dimenzija se bavi proučavanjem korištenja povijesti u procesu oblikovanja političkih simbola te u cilju ovladavanja javnim diskursom. Naposljetku, političko-administrativna dimenzija politike povijesti analizira određivanje nacionalnih memorijalnih lokaliteta, memorijalnih centara i državnih blagdana te postavke povijesnih muzeja.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

- Kasapović, M. (2019). Povijest, povijesni revizionizam i politike povijesti. Časopis za suvremenu povijest, 51 (3), 939-960. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/230076>
- Cipek, T. (2007). Politike povijesti u Republici Hrvatskoj: Od "Puška puče" do "Hristos se rodi" // Kultura sjećanja: povijesni lomovi i svladavanje prošlosti. Milosavljević, Olivera (ur). Zagreb: Disput, 2007. str. 13-27

Nacionalizam

Nacionalizam označava ideološki i politički pokret koji promiče jedinstvo, lojalnost i predanost naciji, te interesu, pravima i zajedničkoj povijesti nacije. Potiče razvitak i promicanje važnosti nacionalne svijesti i kolektivnog nacionalnog identiteta. Nacionalizam iznad svega promiče i zagovara vrijednosti kao što su vjera, domovina i geografski teritorij. Osim toga, nacionalizam, posebice u modernom dobu, zagovara prioretizaciju vlastite nacije, njenih prava, važnosti i kulture ispred drugih nacija ili država. Ova karakteristika nacionalizma najčešće uzrokuje i potiče na diskriminaciju drugih nacija ili osoba druge nacionalnosti unutar države što može dovesti do marginalizacije nacionalnih manjina unutar države, ali i sukoba (pa tako i oružanog) s drugim (najčešće susjednim) državama.

Ideologija nacionalizma tako dijeli svijet isključivo na nacije te ističe razlike među njima (npr. kulturne ili jezične razlike) potičući kolektivni nacionalni identitet i marginalizirajući sve što se u njega ne uklapa (npr. nacionalne manjine ili subkulture mladih). Tako se sve što ne spada ili se ne uklapa u norme vođene nacionalnim sentimentom i identitetom postaje "tuđe" te spada u kategoriju "njih" ili "njihovog" i postaje oprečno "nama" i "našem".

Nacionalizam

Nacionalizmu je tako blizak pojam othering ili izopćavanja odnosno poticanja kategorizacije ljudi unutar države na "mi" i "oni".

Bitno je napomenuti da se nacionalizam ne bi trebao poistovjećivati s domoljubljem ili patriotizmom. Dok je nacionalizam ideologija ili politički pravac, domoljublje je pojam koji označava ljubav prema narodu i domovini, odnosi se na osjećaje povezanosti uz određene vrijednosti, privrženosti kulturi i povijesti, ali i na djelovanje u smislu poboljšanja života cijele zajednice. Kao takvo, domoljublje ne podrazumijeva diskriminaciju drugih skupina niti prioretizaciju položaja ili vrijednosti svoje skupine/nacije nad drugima.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

Miscevic, N.,(2023). "Nationalism", The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Zalta, N. E. & Nodelman, U. (Eds.), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/nationalism>
Kecmanovic, D. (1996). What Is Nationalism?. In: The Mass Psychology of Ethnonationalism. Path in Psychology. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0188-0_2
YIHR Hrvatska. [Glasovi mladih] Je li domoljublje samo ljubav prema domovini ili više od toga?. <https://www.yihr.hr/hr/glasovi-mladih-je-li-domoljublje-samo-ljubav-prema-domovini-ili-vise-od-toga>

Antiratni pokreti

Antiratni pokret je društveni pokret pokrenut kao odgovor, pa i protest protiv odluke države da započne ili se uključi u određeni oružani sukob. Antiratni pokret podrazumijeva kolektivno djelovanje određene grupe ljudi koji kroz organizirane aktivnosti djeluju izvan institucionaliziranih političkih djelatnosti s ciljem osporavanja i zagovaranja protiv uključenosti države u određenom ratu ili ratnom djelovanju. S tim ciljem organiziraju prosvjede i ostale društvene aktivnosti na lokalnoj razini koje imaju za cilj nagnati vladajuću političku elitu da prekinu oružani sukob ili isti preveniraju.

Antiratni pokreti se mogu zasnivati na različitim motivacijama, na primjer, neki pokreti zagovaraju prekid određenog rata jer ga smatraju nepravednim, ilegalnim ili preskupocjenim u financijskom smislu i smislu gubitka života vojnika. S druge strane, neki antiratni pokreti motivirani su sveopćim idealom pacifizma, ili vjerovanjem da je svaka vrsta nasilja nemoralna i da se nesuglasice moraju rješavati kroz kompromis i suradnju. Naravno, ova motivacijska razlika se može pronaći i između pojedinih sudionika istog antiratnog pokreta.

Korištena literatura i preporuka za daljnje istraživanje:

- Bojan Bilić i Vesna Janković: *Opiranje zlu: (Post)jugoslavenski antiratni angažman*, Zagreb (2015): Jesenski i Turk, Kuća ljudskih prava i Documenta
- Bojan Bilić: *Borile smo se za vazduh: (Post)jugoslovenski antiratni aktivizam i njegovo nasleđe*, Zagreb (2015): Jesenski i Turk, Kuća ljudskih prava i Documenta
- Paul Stubbs: "Civil society or Ubleha", u: *20 Pieces of Encouragement for Awakening and Change: Peacebuilding in the Region of the Former Yugoslavia*, ur. Helena Rill et al. (Belgrade/Sarajevo: Centre for Nonviolent Action, 2007), str. 215–228
- YIHR Srbija.(2022) Antiratni pokreti i akcije protiv rata tokom raspada Jugoslavije <https://yih.rs/bhs/antiratni-pokreti-i-akcije-protiv-rata-tokom-raspada-jugoslavije/>

Ovdje možeš upisati i opisati svoj vlastiti pojam iz područja **tranzicijske pravde** koji si otkrio_la tijekom istraživanja i koji smatraš važnim.

